

FILOZOFOVANIE NA SLOVENSKU: REFLEXIE A SÚVISLOSTI (K problematike receptívnosti filozofického myslenia na Slovensku)

RUDOLF DUPKALA, Inštitút filozofie a etiky FF PU, Prešov

DUPKALA, R.: Philosophizing in Slovakia: Reflections and Contexts (On the Receptivity of the Philosophical Thought in Slovakia)
FILOZOFIA 64, 2009, No 6, p. 552

The paper offers an examination of the patterns of philosophizing in Slovakia. In the author's view, its predominating feature is its receptivity, i.e. accepting the particular streams and conceptions of European philosophy. However, not all forms of receptivity are to be judged as mere imitativeness or plagiarism. In spite of its receptiveness the philosophizing in Slovakia very often included creative reinterpretations, modifications and applications.

Keywords: Philosophy in Slovakia – Central themes of the philosophy of the 19th and 20th centuries – Epigonousness vs. creativity and reinterpretation

*„Pre malé národy
je priam životnou otázkou,
či sú v stave
cudzie kultúrne výdobytky
osvojiť si alebo nie.“*

J. Lajčiak

Idey nepoznajú hranice. Ak už raz „vznikli“, žijú svojím vlastným životom, pričom pôsobia v priestore a čase nezávisle (aj) od vôle svojho „pôvodcu“. S ich obsahom a hodnotou súvisí – viac alebo menej – aj hodnota duchovnej kultúry jednotlivých národov.

Na schopnosť „osvojovania si ideí“, ako jeden z najvýznamnejších faktorov „kultúrneho vývinu Slovenska“, upozornil už Ján Lajčiak (1875 – 1918), keď vo svojom spise s názvom *Slovensko a kultúra* konštatoval, že „čím je väčšia rozmanitosť ideí, tým čulejší je kultúrny život. Čím menej ideí hýbe dušou národa, tým slabší je jeho vývin, tým malátnejší je jeho kultúrny život“ ([1], 32). Nazdávame sa, že medzi idey, ktoré „hýbali“ aj *dušou* nášho národa, možno smelo zaradiť tiež idey, smery, prúdy a koncepcie európskej filozofie.

Územie dnešného Slovenska sa – ako súčasť územia Veľkej Moravy – dostalo na „filozofickú mapu Európy“ až (či už?) v 9. storočí, a to vďaka christianizačnej misii, ktorú na tomto staroslovienskom teritóriu vykonali solúnski bratia Konštantín (Cyril) a Metod. Dokladá to aj známa moravsko-panonská legenda *Život Konštantína-Cyrila*, ktorá okrem iného obsahuje pravdepodobne i prvú „definíciu“ filozofie prezentovanú v jazyku Slovanov (bližšie pozri [2], 4; [3], 95 – 102).

Filozofovanie ako špecifická verbálno-praktická a ideovo-teoretická prezentácia filo-

zofie nadobudlo na Slovensku (v období od jeho počiatkov až po súčasnosť) rôzne podoby. Vzhľadom na skutočnosť, že „na feudálnom, kultúrne zaostalom, vnútrozemskom Uhorsku a v ňom Slovensku neboli na samostatné rozvíjanie filozofie podmienky, nebola tu dostatočne vyvinutá materiálna a duchovná kultúra a nebola tu ani potrebná duchovná sloboda, boli tu len podmienky pre preberanie (už jestvujúcej) filozofie, pre jej propagáciu a v niektorých prípadoch dokonca aj pre svojskú domácu odozvu na ňu“ ([4], 52), *filozofovalo* sa tu najmä *receptívnym spôsobom*, a to na úrovni širšie zameranej duchovnej a kultúrnej tvorby, ktorá bola až do kodifikovania „spisovnej slovenčiny“ (v r.1843) rozvíjaná najčastejšie v latinskom, v *staročeskom*, v maďarskom a v nemeckom jazyku.

S prihliadnutím na túto skutočnosť rovnako ako autori prvých syntetických dejín *filozofického myslenia na Slovensku* (J. Bodnár, E. Várossová, T. Münz, T. Pichler, K. Kollár, V. Bakoš, D. Smreková, O. Mészáros a ďalší) zastávame názor, že treba diferencovať medzi pojmovými spojeniami „filozofovanie na Slovensku“, „filozofické myslenie na Slovensku“, „slovenské filozofické myslenie“, „filozofia na Slovensku“, „slovenská filozofia“ atď. (porovnaj [5]; [6]).

Zo všetkých uvedených pojmových spojení považujeme za obsahovo najširšie spojenie „filozofovanie na Slovensku“, lebo zahŕňa ako „filozofické myslenie na Slovensku“, tak aj „filozofiu na Slovensku“, a napokon i *vlastnú* „slovenskú filozofiu“, o ktorej – ako o filozofii *pisanej po slovensky* – možno hovoriť až od polovice 19. storočia, a to vďaka *filozofovaniu* predstaviteľov národno-obrodenskej generácie *štúrovcov*.

Pripomíname, že s pojmom „slovenská filozofia“ sa pravdepodobne po prvýkrát stretávame v tvorbe *štúrovského hegelovca* Jozefa Miloslava Hurbana (1817 – 1888), ktorý ho použil – ako redaktor *Slovenských pohľadov* – v nasledujúcom kontexte: „Mi sme všetci od odporníkov našich Hegelianmi menuvaní... mi sme však presvedčení, že ani *slovenskej filozofii* ňemuože dokonálo ten rozumieť, kto Hegelou sistem ňepoznau, a s ňím more filozofie ňepreplávau“ ([7], 32).

Už z uvedeného podľa nás vyplýva, že azda najcharakteristickejšou črtou *filozofovania* na Slovensku – pred sformovaním sa *vlastnej* „slovenskej filozofie i potom – bola jeho ideová aj metodologická *väzba* na dobovo aktuálne smery, prúdy, resp. koncepcie európskej filozofie. Priekopníci (a neskôr reprezentanti) *filozofovania* na Slovensku reagovali napríklad už na európsku filozofiu obdobia reformácie i protireformácie, na jednotlivé smery európskej novovekej, osvietenskej i poklasickej filozofie a v neposlednom rade aj na európsku a *svetovú* filozofiu 20. storočia. Na ilustráciu možno uviesť ohlas Melanchtonovho reformačného humanizmu v názoroch *Bardejovčana* L. Stockela, recepciu reformačného aristotelizmu v tvorbe J. Jakobeho, baconizmus *Prešovčana* J. Bayera, reflexie karteziánizmu v prácach profesorov *Trnavskej univerzity* V. Tapolcsániho a F. B. Kériho, ohlas filozofie J. J. Rousseaua v názoroch J. Feješa, reinterpretáciu Kantovej *praktickej filozofie* v etickej koncepcii A. Vandráka, modifikáciu Herderovej „filozofie dejín ľudskosti“ v tvorbe J. Kollára a P. J. Šafárika, hegelovstvo L. Štúra, antihegelovstvo S. B. Hroboňa, reflexie logického pozitivizmu členov Viedenského krúžku v ranej tvorbe I. Hrušovského, slovenský variant novotomizmu A. J. Šurjanského, ohlas európskej *filozofie života* v názoroch S. Štúra atď.

Odhládnuv od otázky, či *filozofovanie* na Slovensku malo viac „národný“, alebo „internacionálny“ (teda európsky) charakter, možno pri jeho analýze, interpretácii, a napokon i hodnotení uplatniť dva prístupy: „1. tradičný – vplyvologický (pozitivistick-

ký), ktorý sa sústreďuje na mapovanie, dokladanie rozmanitých vplyvov cudzej proveniencie v našom kultúrnom prostredí, ktoré sú považované za určujúce aj pre domáce podoby, resp. nápodoby týchto vonkajších vplyvov; 2. modernistický – imanentistický (štrukturalistický), ktorý kladie dôraz na skúmanie samotnej oblasti záujmu ako svojbýtnej štruktúry, v ktorej vonkajšie impulzy zohrávajú iba úlohu iniciačných, stimulatívnych faktorov a za určujúcu je považovaná samotná štruktúra tej-ktorej oblasti, jej potencie a imanentné predpoklady ďalšieho utvárania“ ([8], 285 – 286).

Aj keď už označenie druhého prístupu termínom „modernistický“ naznačuje jeho výraznejšiu aktuálnosť, než je to v prípade prístupu, ktorý je vymedzený ako „tradičný“, či dokonca až dehonestujúco ako *vplyvologický* (čo rezultuje už z tradične negatívneho vnímania „vplyvológie“ nielen v dejinách filozofie, ale aj v dejinách literatúry a pod.), nazdávame sa, že pri hodnotení *filozofovania* na Slovensku – a to práve vzhľadom na jeho receptívny charakter – nevystačíme ani len so *sólovým* (a teda *jednostranným*) uplatnením prvého, t. j. „tradičného“ prístupu, ani len s *absolutizovaním* (a teda rovnako *jednostranným*) zdôrazňovaním významu druhého, t. j. „modernistického“ prístupu.

Riešenie vidíme v synergickom uplatňovaní obidvoch prístupov, t. j. aj v *sledovaní* cudzích filozofických vplyvov, ktoré prenikali do ideovo-kultúrnej atmosféry na našom území (a prijímali, resp. odmietali sa tu), aj v zohľadňovaní špecifik tejto atmosféry, ktorá – spolu s osobitými podmienkami nášho (domáceho) prostredia – výrazne spoluurčovala nielen spôsob prijímania cudzích myšlienok, ale tiež ich najrôznejšie reinterpretácie, modifikácie či aplikácie.

Nazdávame sa, že takéto synergické uplatňovanie obidvoch uvedených prístupov je napokon funkčné i z hľadiska posudzovania samotnej *receptívnosti* filozofovania na Slovensku, lebo umožňuje aj odlíšenie „vplyvológie“ – chápanej len v kontexte nekritického *nasledovania* a napodobňovania cudzích vzorov – od „tvorivej nadväznosti“, ktorá sa prejavuje napríklad v schopnosti špecifickej modifikácie a aplikácie cudzích myšlienkových vplyvov na *novú* oblasť bádania atď. Podobné stanovisko vyjadril aj V. Bakoš, keď v súvislosti s posudzovaním *receptívnosti slovenského myslenia* konštatoval, že ak „chceme odkázať na potrebu akcentovania vlastnej myšlienkovvej tvárnosti našej kultúry: je potrebné čeliť tak intelektuálnemu *internacionalizmu*, ktorý ide ruka v ruku s podceňovaním domácich tradícií, ako aj akémusi kultúrnemu *izolacionizmu*, ktorý by chcel všade nachádzať a za každú cenu odhaľovať akýsi domáci, írečitý svojráz, ktorý sa najčastejšie vidí práve v odmietaní prvkov európskej, resp. západnej modernity“ ([8], 287).

Už v minulosti sa od receptívnosti *filozofovania* na Slovensku (a predovšetkým jeho explicitnej nadväznosti na dobovo aktuálne podoby filozofovania v Európe) odvodzovalo nielen jeho epigónstvo, ale i jeho plagiátorstvo (porovnaj napr. [9]; [10]). Napriek tomu, že receptívnosť „predpokladá“ aj určité prejavy epigónstva a že epigónstvo nevyklučuje ani možnosť „skĺznutia“ na úroveň plagiátorstva, nazdávame sa, že programovo *nasledovať* a pojmovo *napodobňovať* (teda byť „epigónom“) ešte neznamená (len) doslovne a bezo zvyšku *preberať*, resp. *kopírovať*, a teda byť „plagiátorom“.

Z nášho doterajšieho výskumu dejín filozofického myslenia na Slovensku vyplýva, že pri hodnotení jednotlivých podôb *filozofovania* na Slovensku treba naozaj zásadne diferencovať nielen medzi formami jeho prezentácie (napríklad školská filozofia, resp. filozofia rozvíjaná a propagovaná v krásnej literatúre, v poézii, v náboženských kázňach a rečiach, v novinových článkoch atď.), ale aj medzi spôsobmi recepcie vplyvov európ-

skej filozofie vrátane uvedeného plagiátorstva, epigónstva či svojráznej modifikácie, resp. tvorivej aplikácie na nové oblasti výskumu.

O plagiátorstve v dejinách filozofického myslenia na Slovensku možno podľa nás hovoriť napríklad v prípade *receptívno-jednorozmernej* propagácie filozofie F. Bacona v tvorbe *prešovského profesora* Jána Bayera (1630 – 1674). Dokladá to ako Bayerovo chápanie indukcie, tak aj jeho *prerозprávanie* Baconovho učenia o idoloch (bližšie pozri [11], 138 – 150; porovnaj [12], 116 – 118). Napriek tomu, že Bayerova recepcia Bacona je nielen obsahovo, ale i štylisticky takmer identická s Baconovým dielom, mala v danom historickom kontexte svoj nezanedbateľný význam a zasluhuje si uznanie aj s odstupom času. Zrejme práve to mal na mysli aj J. Bodnár, keď interpretačne i axiologicky citlivo konštatoval, že „ťažko si dnes predstaviť, ako sa v podmienkach duchovného útlaku, uprostred vojnového pustošenia, biedy a zaostalosti, teda v pomeroch, v akých Bayer žil, mohol vôbec zrodiť projekt práce, ktorá mala pokračovať v tom, čo F. Bacon vytvoril vo svojom slávnom diele *Novum organon*“ ([5], 109). Nazdávame sa, že podobné hodnotenia možno uplatniť aj vo vzťahu k ďalším podobám filozofovania na evanjelickom kolégiu v Prešove v 17. – 19. storočí, a to aj napriek svetlým výnimkám, aké predstavujú napríklad recepcie dobovo aktuálnych koncepcií európskej filozofie v tvorbe Andreja Vandráka, Michala Greguša a pod. (bližšie pozri napr. [13], 67 – 81).

O plagiátorskej podobe *filozofovania* na Slovensku by sme však určite nemali hovoriť napríklad ani v prípade recepcie francúzskej osvietenskej filozofie v prácach Jána Feješa, ani pri hodnotení recepcie a negácie Hegelovej filozofie v tvorbe štúrovcov.

Pripomíname, že francúzska osvietenická filozofia zaznamenala na Slovensku diferencovaný ohlas. Niektorí slovenskí vzdelanci ju takmer jednoznačne odmietali (M. Institoris-Mošovský), iní ju naopak hodnotili pozitívne (S. Fuchs) a boli i takí, ktorí uplatňovali voči nej selektívny prístup. K tejto skupine možno zaradiť aj Jána Feješa (1764 – 1823), ktorý selektívny prístup uplatňoval aj vo vzťahu k jednotlivým predstaviteľom francúzskeho osvietenstva. Dokladá to i jeho spôsob *vyrovnávania sa* so sociálno-politickou koncepciou J. J. Rousseaua.

Na jednej strane Feješ evidentne prijíma iniciatívu francúzskych osvietencov (vrátane Rousseaua) vymedziť a zdôvodniť človeka ako *slobodného občana* štátu, na ktorého sa vzťahujú všetky občianske a ľudské práva. Feješ – ako je známe – medzi ne zaradoval: právo na život (t. j. *právo človeka na seba*), právo na vlastníctvo (t. j. *právo na všetky zemské plodiny*), právo na zisk dosiahnutý vlastnou prácou, právo na vzdelanie, na náboženské presvedčenie atď. V tejto súvislosti – v zhode s odkazom francúzskych osvietencov, Rousseaua nevynímajúc – konštatoval: „Cieľom štátu je bezpečnosť, bez ktorej nemožno užívať občianske práva a vlastníctvo, nie je možný styk medzi ľuďmi a nijaké zdokonaľovanie ľudstva, teda nijaký blahobyť... Charakteristickým znakom ľudstva je rozvíjanie a uznávanie ľudských práv... štát tieto práva posilňuje a mocou ich ochraňuje... človek sa môže stať ozajstným človekom len v štáte... Kto je človekom, môže a musí byť aj občanom“ ([14], 364).

Na druhej strane Feješ odmieta ako Rousseauov názor na tzv. „prírodný stav“, ktorý Rousseau doslova idealizoval (pozri [15], 122), tak aj celú jeho koncepciu vzniku štátu na základe „spoločenskej zmluvy“. Aj keď teda niet pochybností o tom, že Feješ podnety vyplývajúce z tvorby Rousseaua a francúzskych osvietencov prijímal, neznamená to, že sa (sám) myšlienkovy pohyboval len v ich hraniciach. Nazdávame sa, že aj tento prípad

nadväznosti filozofovania na Slovensku na myšlienky a koncepcie európskej filozofie svedčí o tom, že *receptívnosť* filozofického myslenia na Slovensku by sa mala posudzovať komplexnejšie, resp. *citlivejšie*, a nielen cez prizmu jednostranného epigónstva, či dokonca plagiátorstva.

Takto komplexnejšie a *citlivejšie* by sa mala podľa nás posudzovať aj *receptívnosť* filozofovania štúrovcov, ktorí – ako je známe – „programovo“ nadväzovali na filozofiu G. W. F. Hegela. Samotný líder generácie slovenských národovcov Ľudovít Štúr (1815 – 1856) to vyjadril slovami: „My jen na podstatě filosofie velikého myslitele Hegela dále stavěti můžeme... My si filosofii túto přerobíme, ale nejdříve si ji pevně přivlastníti musíme“ ([16], 156).

Z hľadiska našej témy považujeme za dôležitú najmä tú časť Štúrovho stanoviska, v ktorej sa zdôrazňuje, že zmysel a cieľ ideovej *väzby* na Hegelovu filozofiu nespočíva len v jej *osvojení*, ale aj v jej *prerobení*, čo sa nepochybne odrazilo nielen na celkovom charaktere nadväzovania štúrovcov na Hegela, ale i v konkrétnych spôsoboch ich recepcie Hegelovej filozofie.

Pripomíname, že *osvojovanie* a *prerábanie* Hegelovej filozofie v tvorbe štúrovcov napokon vyústilo až do sformovania dvoch relatívne samostatných ideových pozícií, resp. podôb filozofovania: jednou bol *štúrovský variant hegelovstva* (Ľ. Štúr, J. M. Hurban, A. Sládkovič), druhou bol *štúrovský variant antihegelovstva* (M. M. Hodža, S. B. Hroboň, P. K. Hostinský a ďalší).

S prihliadnutím na túto vnútornú diferenciáciu v generácii štúrovcov zastávame názor, že *filozofovanie* generácie slovenských národovcov nemožno redukovať ani na jeho čisto hegelovskú, ani na jeho čisto antihegelovskú pozíciu či podobu. Obidve podoby filozofovania štúrovcov spoluutvárali ideovú atmosféru svojej doby, participovali na tvorbe programu národnoemancipačného hnutia, prispievali k sebareflexii etnogenézy slovenského národa atď.

Vzhľadom na túto skutočnosť by sa ani *filozofovanie* štúrovcov (vrátane *filozofovania* štúrovských hegelovcov) nemalo redukovať len na jeho epigónsku, či dokonca plagiátorskú podobu, ako to v prípade Štúrovej nadväznosti na Hegela *vnímal* napríklad Milan Hodža, keď tvrdil, že Ľ. Štúr nielen „kráčal“ v šľapajach Hegela, ale vraj sa v nich aj „brodil so zatvorenými očami“ ([10], 123 – 124).

Aj keď Štúrova nadväznosť na Hegelovu *logiku*, estetiku, *filozofiu štátu a práva*, a predovšetkým na jeho *filozofiu dejín* bola nad slnko jasná (pozri [19], 18 – 37), nazdávame sa, že Štúrova recepcia Hegela nebola ani čisto *mechanická*, či dokonca „slepá“, ani čisto *jednorozmerne* epigónska, či výslovne plagiátorská. Jednotlivé Hegelove názory Štúr nielen s obľubou cituje alebo parafrázuje, ale tiež aplikačne modifikuje, ba neraz aj tvorivo extrapoluje do nových ideovo-sémantických rovín, súvisiacich predovšetkým s problematikou slovensko-slovanského kultúrneho a národného života. Dokladá to aj jeho metodologicky tvorivá aplikácia Hegelovej dialektiky na oblasť jazykovedy, ktorú možno ilustrovať Štúrovými prácami *Nárečja slovenskuo alebo potreba písania v tomto nárečí* a *Náuka reči slovenskej*. V širších súvislostiach na to upozorňuje aj J. M. Hurban, keď na okraj Štúrovej recepcie Hegelovej filozofie poznamenáva, že pre každú *kategóriu* z Hegelovej *filozofie dejín* si Štúr vedel nájsť „príklad“ (ilustráciu i exemplifikáciu) z *bohatéj histórie slovanských národov*, pričom dodáva, že aj ostatných „západných filozofov“ vykorisťoval pre vyššie ciele duchovného rozvoja národa slovanského, vždy majúc na

mysli to, čo (tento národ – R. D.) potrebuje najväčšmi“ ([18], 175).

Zohľadňujúc tieto a ďalšie skutočnosti vyjadrujeme spolu s A. Matuškom presvedčenie, že „L. Štúr zd'aleka nie je plocha, ktorá len zrkadlí, niekto, kto len berie a nepridáva, podlieha a neprekonáva“ ([17], 35). Z tohto dôvodu si podľa nášho názoru aj posudzovanie *receptívnosti* filozofovania L. Štúra (a štúrovcov vôbec) zasluhuje vskutku komplexnejšiu pozornosť, než aká mu bola venovaná doposiaľ, lebo sa zdá, že „štúrovci“ (naozaj – R. D.) nemajú šťastie. „Nepoznáme ich dobre ani dnes, a tak alebo ich podceňujeme, alebo preceňujeme“ ([17], 44). Nezanedbateľný podiel na tom má i naše chápanie *receptívnosti* ich filozofovania.

Zaujímavé podoby nadobudlo *filozofovanie* na Slovensku aj v 20. storočí, pričom k jeho najcharakteristickejšim črtám patrila aj v tomto období *receptívnosť*, ktorá súvisela – rovnako ako v minulosti – najmä s jeho *nadväznosťou* na aktuálne smery európskej filozofie.

V prvej polovici 20. storočia boli na Slovensku reflektované predovšetkým tieto smery, prúdy a iniciatívy európskej filozofie: 1. klasický a logický pozitivizmus, 2. kritický a intuitívny realizmus, 3. voluntarizmus a iracionalizmus, 4. fenomenológia, 5. marxistická filozofia, 6. náboženská filozofia (osobitne novotomizmus, blondelizmus, luteránska filozofia) a podobne.

Spolu s V. Bakošom sa žiada pripomenúť, že obdobie prvej polovice 20. storočia „je obdobím, keď sa filozofia začínala formovať na Slovensku ako vlastný, samostatný *vedný odbor*. V tomto procese utvárania filozofie, ale aj vedeckého myslenia a tvorby na Slovensku vôbec, pripadla veľmi dôležitá úloha novovzniknutej Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktorá začala svoju činnosť v r. 1921. Keďže na Slovensku neboli vedeckí pracovníci zaoberajúci sa filozofiou profesionálne..., filozofický odbor na bratislavskej univerzite v celom medzivojnovom období viedli českí pedagógovia a vedeckí pracovníci (napríklad: Bohuš Tomsa, Josef Král a Josef Tvrдый). Českí pedagogickí pracovníci Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (predovšetkým českí profesori filozofie – R. D.) formovali prvú vedeckú generáciu na Slovensku“ ([20], 25 – 26).

V tejto súvislosti možno predpokladať, že aj recepcie európskej filozofie, objavujúce sa v prácach slovenských autorov už v prvej tretine 20. storočia, boli do značnej miery podmienené práve osobnou pozíciou a orientáciou uvedených českých profesorov. Dokladajú to napríklad recepcie európskeho (a najmä českého) klasického pozitivizmu v tvorbe Antona Štefánka (1877 – 1964), Štefana Janšáka (1886 – 1972), Jána Lajčiaka (1875 – 1918) a Jozefa Koreňa (1887 – 1969).

Azda najvýznamnejšia podoba *filozofovania* na Slovensku v prvej polovici 20. storočia bola spätá s tzv. *ranou tvorbou* Igora Hrušovského (1907 – 1978), ktorý je spolu so Svätoplukom Štúrom (1901 – 1981) zaraďovaný medzi prvých slovenských profesionálnych filozofov.

V osobe Igora Hrušovského – ako zdôrazňuje aj E. Városová – „vstúpil do slovenskej filozofickej tvorby duch mnohostranne aktívny a diferencovaný, európsky vzdelaný a orientovaný na najmodernejšie vedecké problémy“ ([21], 113). Zásluhu na tom mala nesporne aj skutočnosť, že I. Hrušovský sa vo svojej *ranej tvorbe* „programovo“ pripojil k iniciatíve novopozitivistov zo známeho Viedenského krúžku (M. Schlick, O. Neurath, R. Carnap), ktorej cieľom bolo kreovanie „vedeckej filozofie“.

Z našej analýzy *ranej tvorby* I. Hrušovského vyplýva, že ani v čase svojich najinten-

zívnejších recepcií logického pozitivizmu nesklzol na pozíciu *jednostranného* a nekritickeho epigóna (porovnaj [3], 165 – 176). Aj keď bezvýhradne prijal logicko-pozitivistické presvedčenie o potrebe a možnosti *zvedčenia filozofie*, v dôsledku čoho ju aj on začal rozvíjať ako syntax a sémantiku vedeckého jazyka (a rovnako intenzívne sa inšpiroval novopozitivismom aj v prípade chápania logiky, resp. *teórie vedy*), kritické výhrady vyjadril tak voči novopozitivistickému preceňovaniu noetického významu *fenomenalizmu* (a tým aj otváraní *zadných dvierok* možným podobám agnosticizmu), ako aj voči novopozitivistickému chápaniu *kauzality* a determinizmu, pričom novopozitivistický postulát *indeterminizmu*, s ktorým súvisela aj osobitná koncepcia *objektívnej reality*, jednoznačne odmietal (bližšie pozri napr. [22]; [23]).

Na túto – prinajmenšom ambivalentnú – črtu Hrušovského recepcie logického pozitivizmu poukázal už v roku 1946 J. L. Fischer, keď konštatoval, že „dôrazom kladeným na skúsenostnú zložku vedeckého poznania líši sa Hrušovský od radikálneho nominalizmu *Viedenského krúžku* a otvára si možnosť pre štrukturálne chápanie skutočností organickej, sociálnej i kultúrnej“ ([24], 206).

Touto črtou sa vyznačovalo *filozofovanie* I. Hrušovského v celom období jeho ranej tvorby, a hoci „na zložitý a protirečivý vývin jeho myslenia v povojnových rokoch možno mať rôzne názory, tým, že inicioval a sám prezentoval profesionalizáciu filozofie ako odboru bádania..., usiloval o napojenie filozofie u nás na moderné európske myšlienkové prúdy..., sa natrvalo zapísal do dejín slovenskej filozofie“ ([25], 202). Analogickým spôsobom hodnotí Hrušovského prínos k „myšlienkovému vývinu u nás“ aj F. Mihina, keď zdôrazňuje, že „ak máme na mysli *iba* jeho zásluhu o konštituovanie *filozofie vedy* u nás, potom ani z dnešného pohľadu ich nemožno dostatočne doceniť. Usiloval sa zbaviť náš intelektuálny priestor provincializmu, orientovať ho na kritickú akceptáciu moderného európskeho myslenia, na absorbovanie ktorého bol veľmi dobre pripravený“ ([26], 590).

Z uvedeného podľa nás vyplýva, že hoci *filozofovanie* na Slovensku malo aj svoj „neodmysliteľne“ *receptívny* charakter, neznamená to, že vždy bolo len *epigónske* a poplatné a že nebolo schopné vydať sa aj cestou *vlastného* („*imanentného*“) rozvoja. Nazdávame sa, že viaceré *receptie* európskej filozofie na Slovensku sa vyznačovali „aspoň“ schopnosťou tvorivej reinterpretácie, produktívnej aplikácie a modifikácie, v dôsledku čoho mohli na Slovensku vzniknúť aj viaceré špecificky *slovenské varianty* dobovo vrcholných smerov a koncepcií európskej filozofie.

Po roku 1989 sa na Slovenku opätovne vytvorili podmienky pluralizmu filozofických smerov, a tým aj pluralizmu *filozofovania*. Slovenská filozofia sa vďaka tomuto pluralizmu znovu *potvrďuje* ako súčasť európskeho ideovo-intelektuálneho *priestoru*. Nemal by to byť pre ňu *priestor* ani „úplne nový“, ani „úplne neznámy“, a preto máme nádej, že v ňom „nezablúdi“ a že sa v ňom „nestratí“.

LITERATÚRA

- [1] LAJČIAK, J.: *Slovensko a kultúra*. 3. vydanie. Bratislava 1994.
- [2] Žitie sv. Konštantína. In: *Staroslovienske pamiatky. Pramene k dejinám sv. Cyrila a Metoda*. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta v Prešove 1990.
- [3] DUPKALA, R.: *Reflexie európskej filozofie na Slovensku*. 2. doplnené a rozšírené vydanie. Prešov: Impresso 2006.

- [4] MŮNZ, T.: Recepčia a odozvy západnej filozofie v dejinách filozofického myslenia na Slovensku. In: *Filozofia a slovanské myšlienkové dedičstvo* (Eds. Z. Plašienková – B. Szotek – M. Toman), I. diel. Bratislava: IRIS 2008.
- [5] *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku I.* (Zostavovateľ J. Bodnár). Bratislava: VEDA 1987.
- [6] *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí.* (Eds. K. Kollár – A. Kopčok – T. Pichler). Bratislava: INFOPRESS 1998.
- [7] Redakčná poznámka J. M. Hurbana k článku E. Geromettu Slovanou náklonnosť ku slobodě. In: *Slovenskije pohľadi*, roč. II., 1847, Svazok II.
- [8] BAKOŠ, V.: Receptívnosť slovenského myslenia ako problém. In: *Filozofia*, roč. 57, 2002, č. 4.
- [9] PRAŽÁK, A.: Hegel a Slovensko. In: *Bratislava V.* Bratislava 1931.
- [10] HODŽA, M.: *Česko-slovenský rozkol*. Martin 1920.
- [11] *Filum Labyrinthi seu Lux aut Gynosura mentium universalis Autore Johanne Bayero*. Cassovia in Hungaria superiore. Typis Marci Severini 1663.
- [12] BACON, F.: *Nové organon*. Vydání II. Praha 1990.
- [13] DUPKALA, R.: *Prešovská škola. Filozofia na ev. kolégiu v Prešove*. Prešov: Grafotlač 1999.
- [14] FEJEŠ, J.: Zaslúžil sa o ľudstvo viac ženský či mužský rod? In: *Antologie z dějin českého a slovenského filozofického myšlení. (Do roku 1848.)* Praha 1981.
- [15] ROUSSEAU, J. J.: Rozprava o pôvodu a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi. In: J. J. Rousseau: *Rozpravy*. Druhé vydání. Praha 1989.
- [16] ŠTŮR, E.: *Dielo v piatich zväzkoch*. Zväzok II. *Slovania bratia*. Bratislava 1956.
- [17] MATUŠKA, A.: *Štúrovci*. Bratislava 1981.
- [18] HURBAN, J. M.: *Ľudovít Štúr. Rozpomienky*. Bratislava 1959.
- [19] DUPKALA, R.: *Štúrovci a Hegel (K problematike slovenského hegelianizmu a antihegelianizmu)*. 2. vydanie. Prešov: ManaCon 2000.
- [20] BAKOŠ, V.: *Filozofické myslenie na Slovensku v medzivojnovom období*. Bratislava 1988.
- [21] VÁROSSOVÁ, E.: Teoretické iniciatívy Igora Hrušovského. In: *Filozofia*, roč. XXII, 1967, č. 2.
- [22] HRUŠOVSKÝ, I.: *Teória vedy. Úvod do všeobecnej metodológie*. Bratislava 1941.
- [23] HRUŠOVSKÝ, I.: *Problémy, portréty, retrospektívy*. Bratislava 1965.
- [24] Výberový zoznam hodnotiacich a životopisných čít o I. Hrušovskom. In: *Filozofia*, roč. 22, 1967, č. 2.
- [25] BODNÁR, J.: Filozofia I. Hrušovského. In: *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí.* (Eds. K. Kollár, A. Kopčok, T. Pichler). Bratislava 1998.
- [26] MIHINA, F.: Hrušovského iniciatívy vo filozofii vedy. In: *Filozofia*, roč. 53, 1998, č. 9.

prof. PhDr. Rudolf Dupkala, CSc.
 Inštitút filozofie a etiky FF PU
 ul. 17. novembra 1
 080 78 Prešov
 SR
 e-mail: dupkala@unipo.sk